

“Şuşa İli”nin işığında “Tarın atası”nın evi abadlaşdırılacaq

Prezident İlham Əliyev Şuşa şəhərində tarzen Sadiqcanın yaşadığı evin layihələndirilməsi və bərpası ilə bağlı tədbirlər haqqında Sərəncam imzalayıb.

Sərəncamla Şuşa şəhərində yerləşən Azərbaycan musiqiçisi, tarzen, bəstəkar və tarı təkmilləşdirən sənətkar Mirzə Əsəd oğlu Sadiqın (Sadiqcanın) yaşadığı evin layihələndirilməsi və bərpası məqsədilə Azərbaycan Respublikasının 2022-ci il dövlət büdcəsində işğaldan azad olunmuş ərazilərin yenidən qurulması və bərpası üçün nəzərdə tutulan vəsaitdən “Şuşa Şəhəri Dövlət Qoruyğu İdarəsi” publik hüquqi şəxsə ilkin olaraq 600 min manat ayrılıb.

Sadiq Mirzə Əsəd oğlu 1846-cı ildə Şuşa şəhərində anadan olub. Ailəsi maddi cəhətdən o qədər də imkanlı olmayıb, atası gözetçi işləyib. Musiqinin doğulduğu ev bir mərtəbəli və iki otaqdan ibarət idi. Mirzə Sadiq tarzen kimi şöhrət qazandıqdan sonra Şuşanın ən yaxşı küçələrindən birində öcmərtəbəli ev tikdi və tikintisində özü də fəhlə kimi işlədi.

Şuşa kimi bir mühitdə böyüyən Sadiqın hələ uşaq yaşlarından incəsənətə, musiqiyə sonsuz həvəsi vardı. Atası oğlundakı gözəl səsi görərək onu xanəndə Xarrat Qulunun məktəbinə apardı. Şuşanın bu məşhur xanəndəsi yeniyetmənin səsinə yoxlayaraq məlahətli avazından xoşu gəldi və öz məktəbinə qəbul etdi. Sadiqdan başqa bu məktəbin məzunları Şuşanın tanınmış müğam ifaçıları idi: Hacı Hüsri, Cabbar Qaryağdıoğlu, Bülbülcan, Məşədi İsi, Dəli İsmayıl, Şahnaz Abbas, Keçətazlı Həşim və Keçəçi oğlu Məhəmməd. Bu məktəb Sadiqın musiqiçi kimi formalaşmasına böyük təsir göstərirdi.

Xalq mahnılarını özünəməxsus şəkildə oxuyan Sadiqın on səkkiz yaşında səsi qəflədən batdı. Amma musiqiyə, sənətə bağlılığı onu ruhdan salmadı. O, bir müddət tütək, ney, sonra da kamança çaldı. Lakin bu alətləri dilləndirsə də, özünü ancaq tarda tapdı. Müğənni Bülbülün yazdığına görə, Mirzə Sadiqın tar müəllimi XIX əsrdə yaşamış məşhur tarzen Mirzə Muxtar Məmmədov olmuşdur. İri əlləri, uzun və güclü barmaqları olan Sadiq qısa müddət ərzində istedad və qabiliyyətinin sayəsində bu sənətin sirlərini yiyələnərək hətta müəllimindən də yaxşı tar çalmağı öyrənmişdi. Ustadı Mirzə Muxtar şagirdinin bu istedadına sevinərək qibte edərdi.

Cox məşhurlaşan Sadiqcan öz dövründə “Qafqazın birinci tarzeni” kimi tanınırdı. Ona ümumxalq məhəbbəti o qədər güclü idi ki, hamı ona ezliləmə mənasında

Sadiqcan deyərdi. Bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyliyə görə, o, bəzən mizrabdan istifadə etmədən, sol əlin barmaqları ilə fərqli səslər yaradır, barmaqlarını simlərə xüsusi bir şəkildə vuraraq və ya basaraq, müxtəlif səslərin uzanması üçün pərdələri çəkirdi, hansı ki, qlissandonu xatırladırdı.

Mirzə Sadiq sol əlindəki barmaq uclarını bərkləşdirmək üçün öz hazırladığı maye ilə onları yağlayıb, şamdan keçirirdi. Məlumdur ki, mizrabın istifadəsi vaxt keçdikcə ələ zərər verir. Bunun qarşısını almaq üçün Sadiqcan onları xüsusi bir maddə ilə örtürdü. Musiqi tədqiqatçısı Əbdülhəmid Babayev yazırdı: “Mən ilk dəfə Sadiqcanı 1897-ci ildə Bakıda - İçərişəhərdə Hüseynbəy Ağayevin toyunda gördüm. Cəmi Qafqazda belə gözəl tar çalan olmayıb. Sadiqın çox gözəl camalı var idi. Ucaboy, enlikürək və cüssəli idi. O, məclisə çox ədəb və ərkanla girirdi. Camaat ona sonsuz hörmət bəslərdi. Onun əlində o qədər qüvvə var idi ki, tarı çox zaman mizrabsız çalardı. “

Məşədi Məliyın oğlu, tarzen Bəhram Mansurovun atası olan Məşədi Süleyman bəy Mansurov ilk dəfə Sadiqcanı Tiflisdə görmüşdü və onu xatırlayarkən deyirdi: “Onun tarla möhtəşəm ifası dinləyicini heyran qoyurdu. O, mizrab olmadan, virtuoz kimi tarı çənəsinə qaldıraraq çalırdı, bəzən isə tarı boynuna qaldıraraq çalırdı. O, həm də bəzən aşıqlar kimi, tarı başının üzərinə qaldırırdı.”

Şahidlərinin sözlərinə görə, Sadiqcan tarla qaratoyuğa bir neçə kiçik təsnif və mahnıları öyrədə bilməmişdi. Bu bərədə Qurban Pirimov yazırdı: “Bir gün Sadiq mənədən xahiş etdi ki, onun üçün Gülablıdan bir bülbül gətirəm. Mən də bir şeydə bülbül, bir də qaratoyuq apardım. Bir gün gəlib gördüm ki, o, qaratoyuğun qabağına bir güzgü qoyub. Özü isə kənarında durub tar çalır. İndiki kimi yadımdadır. O, qaratoyuqların çöldə oxumalarına bənzəyən bir təsnif çalırdı. Güz-

güdə öz şəklinə tamaşa edən qaratoyuq birdən başladı oxumağa. Mən təəccübəndə yerimdə quruyub qaldım. Sadiq belə sənətkar idi. O, görünməmiş bir möcüzə idi.”

XIX əsrin ikinci yarısında, beş simli tarın ifa imkanları sürətlə inkişaf edən Azərbaycan muğam sənətinin tələblərini artıq yerinə yetirə bilmirdi və alətin böyük dəyişikliklərə ehtiyacı var idi. Sadiqcan ilk olaraq tarın ifasında və quruluşunda bir sıra ahamiyyətli dəyişikliklər etdi. Azərbaycan musiqi tarixinin tədqiqatçısı Firudin Şuşinski yazırdı: “Sadiqcan novator tarzen idi. Yəni o, tarın təkmilləşdirilməsi üzərində işləyərək quruluşunu dəyişmişdir. Tarın qolunda olan bir çox artıq pərdələri atıb 17 pərdə saxlamış, səsinə gücləndirmək üçün birincini qoşa ağ simin və qoşa sarı simin hərsindən bir oktava yuxarı zil səslənən iki cüt cinkənə simi əlavə etmişdir. Tarın rezonansını artırmaq, həm də lazımı gəldikdə səsləndirmək üçün sarı simdən bir oktava aşağı, yeni bəm səslənən bir qalın sarı boş sim də ətirdi. Bundan əlavə, tarın qolunun yuxarisında, yəni kəlləyə yaxın yerdə əlavə pərdə bağlamaqla “lal barmaq” üslubunu da icad etdi.” Şuşinskinin yazdığına görə, Sadiqcana qədər tarı adətli üzrə diz üstündə qoyub əyilərək çalardılar. Sadiqcan bu bəsit qaydan sirdən çıxararaq həmin alətin tarixində ilk dəfə onu simə üzərində çalmağa başladı. Sadiqcana qədər tarın beş simi var idi. O, tara altı sim də əlavə edərək 11-ə çatdırdı. Onun yaratdığı yeni tar daha gözəl, daha mü-kəmməl hesab olunurdu. Sadiqcanın yeni rekonstruksiya etdiyi tarından sonra solo instrumental ifaçılıq daha çox müvəffəqiyyət qazanırdı.”

Dövrü əlyazmalarda qeyd olunur ki, Sadiqcan tarın gövdəsini (çanaqlarını) yeni formada hazırlamaqla əlaqədar əvvəllər çap şəkildə yoxlanmış, üzləri kiçik ürək şəkilli formalı çanaqları nisbətən dərin qazımaqla onun çəkisini azaltmışdır. Həmçinin üzlərinin diametri xeyli genişləndirilmiş və o, oval şəklini almışdır. Bu kimi dəyişiklik tarda iki keyfiyyəti üzə çıxarmışdır. Birincisi, yeni tarın fiziki-akustik səslənməsi güclənmişdir. İkincisi odur ki, əvvəllər, böyük çanağın baş tərəfinin maili olması imkan vermirdi ki, tar sinədə çalınsın, yeni tarda isə bu mailik aradan qaldırılmış və o, sinədə çalmağa uyğunlaşdırılmışdır. Nəticədə, tar ifaçılıq texnikasının imkanları genişləndirilmişdir.

Bütün bunlara görə Sadiqcan Azərbaycanda tarın “atası kimi” əbədi şöhrət qazandı. Ruhü şad olsun!

➤ Vəli İlyasov,
“iki sahil”